

* * * **Evro-atlantski Bilten** * * *

* * * **Euro-Atlantic Bulletin** * * *

Izdajatelj/Publisher: EASS / EACS

Vol. 5 No. 1 2024

Urednik/Editor: prof. dr. Iztok Prezelj

29. Februar, 2024

ISSN 2712-5270

<http://www.euroatlantic.org/bilten/>

Natova razpotja

Dr. Božo Cerar¹

Povzetek

V svoji tri četrt stoletja dolgi zgodovini se je Nato kot obrambno zavezništvo v evro-atlantskem prostoru večkrat znašel na razpotju. Dileme in težave je uspešno premagoval, saj se je znal prilagoditi vsakokratnemu varnostnemu položaju v mednarodni skupnosti in ohraniti svojo enotnost. Prilagoditve so potrebne tudi danes, ko ZDA, gonilna sila Zavezništva, v vsej ostrejši tekmi velikih sil vidijo svoje interese predvsem v azijsko-pacifiškem prostoru. Evropske članice Nata bodo morale za nadaljnji obstoj in učinkovito delovanje tega najbolj uspešnega obrambnega zavezništva v zgodovini prevzeti veliko večji del odgovornosti. To pa je povezano tudi z večjimi stroški za obrambo, kar bo potrebno državljanom ustrezno obrazložiti.²

Ključne besede: Nato, obrambno-politično zavezništvo, severno-atlantski prostor, hladna vojna, delitev bremena, Trump, EU, Putin, odgovornost evropskih članic.

¹ Dr. Božo Cerar, je upokojeni- veleposlanik. Magisterij iz diplomatskih ved je opravil na Westminster University v Londonu, doktorat iz mednarodnopravnih znanosti na področju diplomatske zaščite pa na svoji alma mater, Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Opravljal je pomembne zadolžitve na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije (med drugim namestnik ministra) in na diplomatskih predstavništvih v tujini (med drugim stalni predstavnik pri Natu in veleposlanik v ZDA).

² Opomba: v prispevku so izražena lastna stališča avtorja, ki niso nujno stališča EASS.

Ustanovitev severnoatlantskega obrambnega zavezništva

Organizacija Severnoatlantske pogodbe (NATO), ki združuje večino evropskih držav ter ZDA in Kanado (trenutno 31 članic) in ima sedež v Bruslju, je bila ustanovljena leta 1949 v Washingtonu. Štiri leta torej po koncu uničujoče druge svetovne vojne oziroma porazu nacistične Nemčije in dve leti po začetku hladne vojne, v kateri se je kot agresor pojavljala Sovjetska zveza. V času torej, ko se Evropa še niti ni izkotala iz ruševin vojne katastrofe, že druge po vrsti v prvi polovici 20. stoletja in ko je bila v prihodu že tretja. Njen *raison d'être* je zelo dobro ponazoril njen prvi generalni sekretar, lord Ismay, s svojim slovitim stavkom, da namreč poskrbi, da ostanejo Rusi zunaj, Američani znotraj in Nemci spodaj. Skratka, evropski narodi niso bili sposobni, da sami zagotovijo trajen mir na starem kontinentu in da sami poskrbijo za svojo varnost. Na pomoč, in to ne prvič, je moral priskočiti tretji akter (ZDA) s svojo dolgotrajno vojaško prisotnostjo ter obrambnim zavezništvom (Nato) in izdatno ekonomsko pomočjo za obnovo (Marshallov plan). Treba je dodati, da Nato ni le obrambno zavezništvo, ampak kot vojaško-politična organizacija predstavlja steber ameriško-evropskega vojaško-političnega sodelovanja. Gre za izredno pomemben element evropske varnostne arhitekture in tudi liberalnega mednarodnega reda, ki sta bila oblikovana po drugi svetovni vojni, s strani ZDA in zaveznikov z namenom, da se trajno odpravijo vojne v Evropi in posledično v svetu. »Never again,« nikoli več vojne, se je poudarjalo. Temeljna naloga Nata kot obrambnega zavezništva je zagotavljanje skupne varnosti ter miru državam članicam. Njegovo delovanje temelji na zadrževanju in odvrčanju oziroma kolektivni obrambi. Člen 5 Severnoatlantske oziroma Washingtonske pogodbe navaja, da se oborožen napad na eno ali več držav članic v Evropi ali Severni Ameriki šteje za napad na vse. Vsi za enega, eden za vse, torej. Odločitve v Zavezništvu se sprejemajo s konsenzom, resda pa so ZDA prve med enakimi. Nato deluje na kopnem, morju, v zraku, kibernetnem prostoru in vesolju. Članicam zagotavlja varnost po načelu 360 stopinj, se pravi ne glede od koga in s katere smeri bi bila ta ogrožena. 4. aprila praznujemo njegovo 75. obletnico (formalna proslava bo julija na vrhu v Washingtonu), teden pred tem, 29. marca pa obeležujemo dvajset let slovenskega članstva v njem.

Obdobje po hladni vojni in operacije onkraj kolektivne obrambe

Vprašanje nadaljnjega obstoja zavezništva se je večkrat postavljalo v minulih desetletjih. To še posebej velja za čas ob koncu hladne vojne, vojne, ki so jo, kot vemo, dobile ZDA oziroma Nato, brez izstreljenega strela. Se pravi po propadu Sovjetske zveze leta 1991 in komunizma ter razpustitvi Varšavskega pakta. K temu velja dodati, da so tudi stare zamere med Francijo in Nemčijo ter drugimi utonile v pozabo, saj je bilo vse več evropskih držav z njima na čelu trdno povezanih in medsebojno odvisnih v okviru EU. Vojna v Evropi se je zdela daleč oziroma se je skoraj ni bilo več

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

moč zamisliti. Nato se je prvič znašel na pomembnem razpotju. Opravljale so se intenzivne razprave med zahodnimi voditelji, kako naprej oziroma o njegovi nadaljnji usodi (obstoju, usmeritvi in širitvi).

Mnogi v ZDA in drugih državah članicah so menili, da mora vizija Nata po koncu hladne vojne, če naj se obdrži pri življenju, preseči njegov temeljni obrambni namen. »Skupni imenovalac vseh novih varnostnih problemov v Evropi je, da vsi ležijo onkraj Natovih trenutnih meja,« je leta 1993 ugotavljal vplivni senator ZDA Richard Lugar. Nato naj bi se torej v nadalje osredotočil na soočanje z izzivi zunaj njegovega članstva. Iz tistih časov je znano reklo: »Out of Area or Out of Business«.

V primeru nadaljnega obstoja so se porajale tudi dileme glede njegove nadaljnje širitve. Nekateri v administraciji ameriškega predsednika Billa Clintona so ji sprva nasprotovali, boječ se, da bi porušilo odnose s krhko vlado predsednika Borisa Jelcina v Rusiji in da bi škodilo drugim ciljem zunanje politike ZDA, kot je nadzor jedrskega orožja. Drugi zopet so se zavzemali za širitev Natovega varnostnega dežnika na vzhod in za utrditev demokratičnih pridobitev v nekdanjem sovjetskem bloku. Razdeljeni so bili tudi Evropejci. Združeno kraljestvo se je balo, da bo Natova širitev oslabila zavezništvo, Francija pa je verjela, da bo to dalo Natu (in Združenim državam) preveč vpliva. Pariz je upal, da bo lahko države nekdanjega Varšavskega pakta in propadle Sovjetske zveze pritegnil oziroma povezal prek evropskih institucij. Te države pa so nasprotno menile, da se lahko dokončno osvobodijo ruskega objema le s članstvom v Natu in glede tega močno pritiskale na Zavezništvo, da jih čim prej sprejme medse.

Na koncu je na obeh straneh Atlantika prevladala odločitev, da se Nato ohrani, kar se je kasneje izkazalo kot modro. Podobno je veljalo za njegovo širitev, čeprav je nekaj dvomov glede slednjega ostalo. Istočasno je rastoči blok zaveznic začel prevzemati precej širok spekter misij izven meja članic. V tem smislu se je najprej preizkusil ob razpadu Jugoslavije v začetku 1990-ih in ob tamkajšnjih etničnih konfliktih oziroma prizadevanjih za oblikovanje Velike Srbije. Kar se je začelo kot misija za uvedbo območja prepovedi letenja nad Bosno in Hercegovino, ki so ga odobrili ZN, se je razvilo v bombardiranje sil bosanskih Srbov, za katero so mnogi vojaški analitiki menili, da je bilo bistveno za končanje tamkajšnje vojne. Aprila 1994 je Nato med operacijo Deny Flight izvedel prve bojne operacije v svoji takratni štiridesetletni zgodovini in sestrelil štiri letala bosanskih Srbov. Posredovanje Nata je bilo tisto, ki je ustavilo prelivanje krvi najprej v BiH (1995) in na Kosovu (1999) potem, ko so se diplomacija ter politične in gospodarske sankcije izkazale za neuspešne. Sledili sta misiji izven evroatlantske regije v Afganistanu in Libiji.

Kosovo, (KFOR)

Začetki KFOR, Kosovo Force, -mednarodne operacije vzdrževanja miru na Kosovu z mandatom Varnostnega sveta OZN (resolucija 1244) in pod vodstvom Nata segajo v leto 1999. Takrat je namreč zaradi napada jugoslovanske vojske na Kosovo prišlo do hude humanitarne krize in bega enega milijona albanskega prebivalstva. KFOR vse do danes zagotavlja varnostno okolje in svobodo gibanja za vse državljane ne glede na njihovo etnično pripadnost. Od vseh mirovnih operacij, v katerih sodeluje Slovenija, je bila ravno v KFOR udeležena z največjim številom pripadnikov svojih oboroženih sil (tudi do velikosti bataljona). Brigadir Bojan Pograjc pa je opravljal naloge namestnika poveljnika KFOR.

Afganistan, (ISAF)

Člen 5 Washingtonske pogodbe, ki se nanaša na kolektivno obrambo, se je prvič in do sedaj edinkrat uporabil leta 2001 ob napadih na Združene države Amerike 11. septembra s strani teroristične mreže Al Kaide s sedežem v Afganistanu. Tam so ji zatočišče nudili Talibani, fundamentalistično sunitsko gibanje, katerega pripadniki vztrajajo pri skrajno ortodoksni različici islama in verjamejo, da mora biti družba organizirana v skladu z dobesedno razlago šarije, islamskega zakonika. Takšna stališča so med drugim nezdržljiva s človekovimi pravicami, enakostjo spolov ali demokracijo. Kmalu po tem, ko so ameriške in britanske sile pod vodstvom ZDA strmoglavile talibanski režim v Kabulu, je Varnostni svet ZN odobril (resolucija 1386) misijo Mednarodnih sil za varnostno pomoč (International Security Assistance Force - ISAF) novi afganistanski vladi.

Nato je uradno prevzel poveljstvo nad ISAF leta 2003 in s tem pričel svojo prvo operacijo zunaj Evrope. Misija v Afganistanu je pomenila določeno prelomnico in dokazovala, da se je Zavezništvo prilagodilo varnostnemu okolju po hladni vojni in se vključilo v boj proti mednarodnemu terorizmu. Nato je na vrhuncu svojega angažiranja v Afganistanu razpolagal z okoli 130.000 vojaki iz več kot petdesetih zavezniških in partnerskih držav. Po trinajstih letih vojne je ISAF svojo misijo zaključil leta 2014. Leta 2015 pa pričel s precej manjšo nebojno podporno misijo Odločna podpora (Resolute Support) za zagotavljanje usposabljanja, financiranja in druge pomoči afganistanski vladi oziroma njenim oboroženim silam.

ZDA in zaveznice Nata so leta 2021 iz Afganistana umaknile svoje preostale sile - približno 10.000 vojakov - in zaključile tamkajšnjo dvajsetletno vojaško operacijo zavezništva. Odločitev predsednika Bidna o hitrem in popolnem umiku (odločitev o umiku je padla še v času predsedovanja Donalda Trumpa), ki ji je Nato hočeš nočeš moral slediti (»in together, out together«), je bila

znotraj Zavezništva deležna precej kritik. Še posebej njegova zavrnitev ohranitve kakršnihkoli sil v državi. Posledično so Talibani, ki so se sicer zavezali, da ne bodo več nudili zatočišča Al Kaidi, katero je Zavezništvo vojaško porazilo, ponovno prevzeli nadzor nad državo in jo vrnili v srednji vek. Še posebej kar se tiče človekovih pravic oziroma položaja žensk in deklet. Tudi ekonomski in varnostni položaj v državi ostajata slaba.

Napetosti z Rusijo

Moskva je na Natovo širitev v srednjo in vzhodno Evropo po hladni vojni gledala z nezadovoljstvom in tudi zaskrbljenostjo. Mnogi sedanjí in nekdanji ruski voditelji verjamejo, da je širitev zavezništva v nekdanjo sovjetsko interesno sfero izdaja domnevnih ameriških jamstev, da se po združitvi Nemčije leta 1990 Nato ne bo širil proti vzhodu. Predstavniki ZDA, ki so sodelovali v takratnih srečanjih s predstavniki Sovjetske Zveze oziroma Rusije, temu oporekajo. Vsekakor o kakšnih tozadevnih pisnih jamstvih ni sledu. Je pa nezadovoljstvo režima ruskega predsednika Vladimirja Putina zaradi širitve razumljivo, saj preprečuje uresničevanje njegovih imperialnih ambicij. Znana je Putinova izjava, da je propad Sovjetske zveze največja katastrofa 20. stoletja, ki jo sedaj očitno hoče odpraviti.

V letih neposredno po koncu hladne vojne sta Nato in Rusija sicer naredila nekaj pomembnih korakov k blažitvi napetosti. Velja omeniti oblikovanje Partnerstva za mir januarja 1994, ki je bilo odprto za vse nekdanje članice Varšavskega pakta in tudi za neevropske države. Takšen okvir Natovega sodelovanja z nečlanicami je služil tudi ciljem kooperativne varnosti. V naslednjih mesecih se je partnerstvu pridružilo več kot dva ducata držav, vključno z Gruzijo, Rusijo in Ukrajino ter tudi našo državo Slovenijo. Tri leta kasneje je prišlo do oblikovanja Stalnega skupnega sveta Nato-Rusija, ki se je kasneje preoblikoval v Svet Nato-Rusija. Šlo je za telo enakopravnih partnerjev za vodenje vsestranskega varnostnega dialoga. Temu dogovoru je sledilo še več drugih o medsebojnem sodelovanju. Po ukrajinski oranžni revoluciji leta 2004, nastopu predsednika Putina na munchenski varnostni konferenci leta 2007 in po vrhu Nata v Bukarešti leta 2008, pa so šli odnosi samo še navzdol.

Medtem ko je zavezništvo v Bukarešti odložilo akcijska načrta za članstvo Gruzije in Ukrajine (čakalnica za članstvo), se je istočasno zavezalo, da bosta enkrat v prihodnosti vanj vendarle vstopili. Rusija je z invazijo na Gruzijo, ki je sledila kmalu za tem, dala vedeti, da se svojemu interesnemu območju ne bo kar tako odpovedala. Ruska priključitev Krima leta 2014 in njena nadaljnja destabilizacija vzhodne Ukrajine sta še dodatno pokvarili odnose z Natom. Nekaj tednov za tem je Nato prekinil vsakršno civilno in vojaško sodelovanje z Moskvo. Do nadaljnjega zaostrovanja med Rusijo in Natom je prišlo konec leta 2021 in v začetku leta 2022. Ruski predsednik Putin je namreč ukazal kopičenje ruskih sil na meji z Ukrajino in grozil s širšo invazijo, razen če se

zavezništvo med drugim ne zaveže, da bo trajno prenehalo širiti svoje članstvo, iskalo rusko soglasje za nekatere vojaške napotitve Nata in odstranilo ameriško jedrsko orožje iz Evrope. Nato je bil sicer pripravljen na dialog o krepitvi medsebojnega zaupanja, ni pa sprejel odpovedi suverenosti nad svojimi odločitvami oziroma omenjenega ruskega ultimata. Po invaziji Rusije na Ukrajino februarja 2022 je v odnosih prišlo do dokončnega preloma. Vrh Nata v Madridu istega leta je Rusijo označil kot neposredno grožnjo evro-atlantski varnosti. Z delom je prenehal tudi Svet Nato-Rusija.

Velja poudariti, da do širitve Nata proti vzhodu oziroma mejam Rusije ni prišlo zaradi kakšnih agresivnih namenov zoper njo (Nato je obrambno zavezništvo) oziroma pritiskov ZDA in Zahoda. Obratno, do včlanitve srednje in vzhodnoevropskih držav v Nato je prišlo s svobodno voljo njihovih državljanov (spomnimo se tudi našega referendumu) in želje (tudi na podlagi številnih negativnih izkušenj iz časov po drugi svetovni vojni), da ohranijo svojo svobodo in suverenost ter da se zavarujejo pred ruskimi imperialnimi ambicijami in agresijo. To je bilo zelo nazorno videti tudi ob zadnjem vključevanju Finske in Švedske.

Natove naloge in struktura

Med konkretne naloge zavezništva, ki jih podrobneje opredeljuje vsakokratni strateški koncept spadajo: odvrčanje in obramba, preprečevanje in upravljanje kriz in kooperativna varnost. Prva naloga je seveda absolutno prednostna. Glede drugih dveh oziroma kooperativne varnosti velja dodati, da skuša Zavezništvo po svojih močeh prispevati k prepričanju, da je varnost v evroatlantskem prostoru in nasploh moč krepiti s široko mrežo partnerskih odnosov tako z državami kot tudi mednarodnimi organizacijami. Nato tako vodi dialog in praktično sodelovanje z več kot 40 državami v Evropi, Sredozemlju, Perzijskem zalivu, pa tudi z oddaljenejšimi državami, kot so Avstralija, Japonska, Južna Koreja, Nova Zelandija in druge. Tesne delovne odnose ima na drugi strani tudi z EU in ne nazadnje tudi z OZN, OVSE in drugimi.

Posvetimo še nekaj pozornosti omenjenemu strateškemu konceptu Nata. Ta je poleg ustanovne Washingtonske pogodbe najpomembnejši dokument Zavezništva. V njem se oceni trenutno mednarodno varnostno okolje ter ugotovi glavne grožnje in izzive za evroatlantsko varnost. Dokument določa tudi, kako se z njimi spoprijeti oziroma opredeljuje konkretne politične in vojaške naloge. Za naslednjih nekaj let se torej začrta politika Zavezništva oziroma določi njegove prednostne naloge. Ne gre za statični dokument. Spreminja se približno vsakih deset let glede na spremembe v mednarodnem okolju. Najnovejši koncept je bil konec junija 2022 sprejet na vrhu Zavezništva v Madridu. V njem članice Zavezništva ugotavljajo, da avtoritarni igralci v mednarodni skupnosti ogrožajo naše interese, naše vrednote in demokratični način življenja. Najpomembnejšo in neposredno grožnjo za varnost zaveznic danes predstavlja Rusija, ki spodkopava na liberalnih pravilih temelječi mednarodni red, začevši z Ustanovno listino OZN.

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

Zanimivo, da je bila v prejšnjem strateškem konceptu iz leta 2010 Rusija še omenjena kot partnerica. Druga najpomembnejša identificirana grožnja je terorizem. Na tretjem mestu sedanji koncept omenja Kitajsko in to kot izziv našim interesom, varnosti in vrednotam. Tudi Kitajska spodkopava na liberalnih pravilih temelječi mednarodni red in pri tem krepi strateško partnerstvo z Rusijo. Kitajska se v strateškem konceptu omenja prvič, ne ker bi Zavezništvo imelo kakšne načrte širitve v azijski prostor, ampak ker je Kitajska vse bolj prisotna v evroatlantskem prostoru. Zavezništvo je sicer odprto do tvornega angažiranja tako s Kitajsko kot tudi Rusijo.

Odločitve v okviru Zavezništva se sprejemajo s soglasjem v Severnoatlantskem svetu, glavnem političnem telesu zavezništva. Sestavljajo ga (stalni) predstavniki iz vsake države članice. Zavezništvo navzven predstavlja njegov generalni sekretar in je tudi njegov glavni administrator. Trenutno je to, norveški politik Jens Stoltenberg. Po dveh štiriletnih mandatih so voditelji držav članic v času vojne v Ukrajini njegov mandat še dvakrat podaljšali za eno leto. Izteče se mu septembra letos.

Natovo vojaško strukturo sestavljata dve strateški poveljstvi: Zavezniško poveljstvo za operacije, ki se nahaja blizu Monsa v Belgiji, in Zavezniško poveljstvo za transformacijo, ki se nahaja v Norfolku v Virginiji, ZDA. Prvo je zadolženo za načrtovanje in izvedbo vseh zavezniških operacij, drugo pa bdi nad razvojem vojskovanja in s tem prispeva k učinkovitosti operacij v teku in k pripravam na prihodnje. Na čelu prvega se vedno nahaja Američan, ki je istočasno tudi poveljnik ameriških sil v Evropi. Trenutno je to general Christopher G. Cavoli. Čeprav ima zavezništvo integrirano poveljstvo, večina sil ostane pod nacionalnim poveljstvom vse do začetka Natovih operacij.

Posamezne države članice ali skupine zaveznikov se lahko zatečejo k operacijam zunaj Natovega okrilja (coalition of the willing). Na primer, Združene države, Francija in Združeno kraljestvo so v začetku leta 2011 z odobritvijo varnostnega sveta OZN začele nadzorovati območje prepovedi letenja v Libiji, da se zaščiti civilno prebivalstvo. Potem, ko so bili odpravljeni pomisleki Turčije, pa so poveljstvo nad operacijo prenesle na Nato. Državam članicam tudi ni treba sodelovati v vsaki operaciji Natovega kriznega upravljanja; Nemčija in Poljska tako nista želeli neposredno prispevati k omenjeni operaciji v Libiji.

Delitev bremena

Glavni finančni prispevek držav članic so stroški napotitve njihovih oboroženih sil na operacije pod Natovim vodstvom. Ti stroški niso del uradnega proračuna Nata, iz katerega se financira infrastrukturo zavezništva, vključno s civilnim vodstvom in vojaškima poveljstvoma, in je leta 2023 znašal približno 3 milijarde dolarjev. Ocenjuje se, da so članice Nata leta 2023 za svojo obrambo

skupaj porabile več kot 1 trilijon dolarjev. Od tega je delež Združenih držav predstavljal približno 70 odstotkov, v primerjavi s približno polovico med hladno vojno.

Članice Nata so se leta 2014 (po prvi ruski agresiji na Ukrajino) zavezale, da bodo do leta 2024 porabile 2 odstotka svojega letnega bruto domačega proizvoda (BDP) za obrambo. Le enajst od 31 članic je ta prag doseglo leta 2023: ZDA, Estonija, Finska, Grčija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Romunija, Slovaška in Združeno kraljestvo.

Medtem ko ameriški predstavniki redno kritizirajo evropske članice, ker ne izpolnjujejo svojih proračunskih zavez do Nata, je administracija predsednika Donalda Trumpa zavzela odločnejši, v bistvu transakcijski pristop, tako da se je takrat število nekoliko povečalo. Predvsem pa je svoje naredil nov ruski vojaški napad (invazija) na Ukrajino leta 2022, ki predstavlja največjo vojno v Evropi po drugi svetovni vojni. Ta je šokiral številne Evropejce in privedel do tega, da so številne članice zavezništva, predvsem Nemčija, začele znatno povečevati svoje vojaške izdatke. V tednih po ruski invaziji se je nemški kancler Olaf Scholz tako zavezal, da bo Nemčija povečala naložbe v obrambo za sto milijard evrov in do leta 2024 preseгла Natov 2 % prag obrambnega proračuna. Slednje se za enkrat sicer še ni zgodilo. Se bo pa letos Nemčija očitno še skupaj s šestimi drugimi članicami pridružila omenjenim enajstim. Slovenski odstotek je lani znašal 1,35 (letos naj bi padel na 1,31 in se prihodnje leto dvignil na 1,36) in smo na repu. Za nami so štiri članice – Turčija, Španija, Belgija in Luksemburg.

Prenovljeno zavezništvo

Ruska neizzvana invazija na Ukrajino, ki sicer ni članica zavezništva, v začetku leta 2022 je močno pretresla evropsko varnostno arhitekturo in spodbudila obsežno ponovno oceno zunanje in obrambne politike članic Nata in tudi partneric. Zaradi ruskega ogrožanja je prišlo do največje napetosti med Zavezništvom in Rusijo v celotnem obdobju po hladni vojni. Ta napetost je odločilno prispevala k višanju obrambnih izdatkov evropskih držav, nevtralni Finsko in Švedsko pa naravnost prisilila k vstopu v Zavezništvo. Nekatere države z Ukrajino na čelu si posledično pospešeno prizadevajo za članstvo v Zavezništvu.

Že prva ruska agresija na Ukrajino je Zavezništvo spodbudila k okrepitvi obrambe na vzhodnem boku Nata. Pristopilo se je k »Deterrence by Reinforcement« – odvracanju z okrepitvami. Leta 2014 so se v okviru »enhanced Forward Presence« (eFP) – okrepljene prednje prisotnosti v štirih vzhodnih članicah zavezništva (Poljska, Estonija, Latvija, Litva)) namestile simbolične odvracalne sile Nata. V vsaki po ena več nacionalna bojna skupina (okoli tisoč vojakov oziroma skupaj okoli 4500 vojakov), pri čemer naj bi tem silam v primeru ruskega napada in ruske okupacije dela Natovega ozemlja priskočile na pomoč druge sile iz zaledja, ki bi potisnile napadalca nazaj. Pred

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

tem Natovih sil v teh državah članicah ni bilo. Pripadniki slovenske vojske so se vključili v bojno skupino v Latviji (okoli 40 vojakov).

Po ruski invaziji na Ukrajino februarja 2022 je v odvrtačni in obrambni držbi Nata na vzhodnem boku prišlo do bistvenih sprememb. Nato naj bi sedaj odločno branil vsak centimeter svojega ozemlja. »NATO will defend every inch of its territory.« Tako se je glasila izjava ameriškega predsednika Joa Bidna, ki jo je večkrat ponovil v času ruske invazije na Ukrajino. Z njo je skušal ruskega predsednika Putina odvrniti od napada na katero od članic zavezništva na njegovem vzhodnem boku. Ni ostalo le pri besedah. Prešlo se je na »Deterrence by Denial« – odvrtačanje z zanikanjem, sprejetim na vrhu zavezništva junija 2022 v Madridu. Ta predvideva dodatno okrepljeno prednjo obrambo. Okrepile so se obstoječe bojne skupine v baltskih državah in Poljski. Oblikovale so se tudi nove bojne skupine na Slovaškem, v Madžarski, Romuniji in Bolgariji. V njih je med drugimi več kakor 20 tisoč pripadnikov ameriških oboroženih sil (v vsej Evropi okoli 100 tisoč). Slovenski vojaki so se vključili v bojno skupino na Slovaškem (okoli sto vojakov). Začela se je izgrajevati tudi ustrezna infrastruktura v teh državah za njihov sprejem in delovanje. Vzpostavili so se tudi »Forward Command Elements« (elementi prednjega poveljstva). Vnaprej sta se razmestila tudi orožje in oprema. Močno se je povečalo tudi število zalednih sil v visoki pripravljenosti, in sicer na 300 tisoč, ki bi se po potrebi hitro premestile v ospredje (»enhanced Vigilance Activity« – okrepljena aktivnost budnosti). Cilj je, da se torej ne bi dopustilo zavzetja Natovega ozemlja in s tem preprečilo grozodejstva, ki so jih ruske sile storile v Buči in drugih začasno zasedenih ukrajinskih ozemljih.

Države članice (in ne Nato kot tak) so tudi okrepile vojaško sodelovanje z nečlanico Ukrajino (ki vse bolj postaja njegova de facto članica). Povečale so dobave orožja, vključno modernega orožja za njeno obrambo. Niso pa v Ukrajino napotile svojih vojakov vse v prizadevanjih, da ne pride do neposrednega oboroženega konflikta z Rusijo ali njegovega stopnjevanja. Ruska podreditev Ukrajine bi vsekakor imela hude posledice za na pravilih temelječ mednarodni liberalni red in za evropsko ter mednarodno varnost in s tem seveda tudi za Nato oziroma njegove članice. Na jubilejnim julijskem vrhu v Washingtonu ob 75.letnici Zavezništva, bo najbrž prišlo do naslednjega koraka Ukrajine v smeri njenega članstva. Do formalnega vabila oziroma članstva pa gotovo še ne bo prišlo, dokler vojna traja. Pogledi med članicami glede tega sicer še niso dokončno usklajeni.

Ob dogajanju na njegovem vzhodnem boku pa Zavezništvo ne pozablja na nevarnosti, ki ogrožajo njegov južni bok. Na omenjenem julijskem vrhu naj bi sprejelo ustrezno strategijo tamkajšnjega delovanja.

Odnosi NATO-EU

Strateško partnerstvo med Natom in EU se je izgrajevalo desetletja in pridobivalo na pomenu, kar še posebej velja za zadnji čas čedalje večjega strateškega tekmovanja med silami v svetu.

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

Opređeljeno je tako v Natovem strateškem konceptu kot tudi EU strateških usmeritvah in številnih skupnih izjavah, zadnji iz januarja 2023. Partnerstvo temelji na skupnih vrednotah in zavezi ohranjati mir, svobodo in blaginjo v evroatlantskem prostoru. Nato (beri ZDA) je temelj kolektivne obrambe držav članic EU in bistvenega pomena za evroatlantsko varnost. K njej in varnosti v svetu pa pozitivno prispeva tudi čedalje močnejše in zmogljivejše evropsko (EU) obrambno delovanje, ki Nato dopolnjuje in je z njim povezljivo. Nato priznava pomen močnejše in zmogljivejše evropske obrambe. EU je za Nato enkratna in bistvena partnerica. Ob tesnem sodelovanju sta obe organizaciji sicer ohranili avtonomijo odločanja. Zastavlja pa se vprašanje, koliko časa bo ta tesna čezatlantska varnostna povezava še v interesu ZDA, saj med drugim za ameriške davkoplačevalce ni poceni, poleg tega pa se težišče interesov ZDA prestavlja na Azijo in Pacifik. Na to je evropske zaveznice v svojem znamenitem bruseljskem nagovoru že leta 2011 opozoril Robert Gates, takratni obrambni minister ZDA.

Prihodnost Nata

V minulih desetletjih, ne samo ob koncu hladne vojne, se je Nato večkrat znašel na razpotju. Večkrat so tudi napovedovali njegov konec. Tega si je še posebej želel ruski predsednik Putin, saj mu je stal na poti k uresničevanju njegovih imperialnih ambicij in povrnitve stare slave Sovjetske zveze in ruskega cesarstva. Če ga že vojaško ne more premagati, to poskuša po politični poti s sejanjem nezaupanja in razdora med članicami, da bi člen 5 Washingtonske pogodbe postal odvečen. Pri tem za enkrat ni bil uspešen, obratno s svojimi potezami ga je krepil in prispeval k njegovi širitvi.

Trenutno kaže, da Natu največja nevarnost bolj kot od zunaj lahko preti od znotraj. Misli se na morebitno vrnitev Donalda Trumpa v Belo hišo. Na spletni strani njegove volilne kampanje lahko preberemo klic k temeljitemu prevrednotenju namena Nata in njegovega poslanstva. Že v času njegovega prvega mandata je prihajal do izraza njegov vse prej kot pozitiven odnos do zavezništva. Menil je, da članstvo ZDA bolj škodi kot koristi. Poigraval se je torej z idejo o izstopu ZDA. Na vrhu Nata leta 2018 v Bruslju ga je od tega v zadnjem trenutku odvrnil šef njegovega kabineta. Ob tem velja spomniti na besede Angele Merkel po enem od njenih srečanj s Trumpom: »Za svojo prihodnost se moramo boriti sami« (»We must fight for our future on our own«). Leta 2020 pa je predsednici Evropske komisije, Ursuli von der Leyen, Trump kar neposredno dejal, naj EU nikar ne pričakuje, da ji bodo ZDA v primeru napada (Rusije) priskočile na pomoč. Ob svoji 75. letnici se torej Nato, kaj lahko znova znajde na razpotju, kako dalje, kako ga morebiti prilagoditi novodobnim zahtevam, kot druge institucije, ki so nastale po drugi svetovni vojni.

V omenjenih Trumpovih besedah in njegovem ravnanju je treba iskati razloge, da je ameriški kongres pred koncem lanskega leta sprejel zakon, ki predsedniku ZDA preprečuje umik iz Nata brez odobritve senata (dvotretjinske večine) oziroma kongresa (zakona, ki ga odobrita oba domova).

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

Ameriška ustava namreč vsebuje le določbe, da mora senat odobriti sklenitev mednarodne pogodbe, ničesar pa o njegovi vlogi pri izstopu iz nje. Vprašanje je, ali bo to zadostovalo in Trumpa ustavilo, ne glede na to, da so od Nata v minulih desetletjih imele koristi tudi ZDA. Prav veliko število zaveznikov je namreč pomenilo njeno pomembno prednost pred Rusijo in Kitajsko. Za izstop se Trump vendarle lahko odloči, meneč, da je omenjeno zakonsko določilo v nasprotju z ustavo. Od ameriškega vrhovnega sodišča (določeno število njegovih članov je imenoval prav on) bi bilo potem odvisno, ali se bo odzvalo (v preteklosti se v podobnih primerih vedno ni) in kako. Vse to bi vzelo svoj čas in seveda prineslo veliko nevarne negotovosti. Za večino držav članic in nasprotnic bi to že pomenilo Natov konec še predno bi torej sodišče izreklo zadnjo besedo. Če tudi se Trump ne bi odločil za omenjeni formalni korak, lahko Zavezništvu vendarle zada smrtni udarec na drugačen način. Spodkoplje ga lahko s svojo pasivnostjo, nepripravljenostjo, da izpolnjuje zavezniške obveznosti. ZDA so trenutno edina članica Nata, ki ima resnično poln paket sil (zmogljivosti). Namesto sodelovanju znotraj zavezništva lahko Trump da prednost bilateralnemu in transakcijskemu sodelovanju. Natova učinkovitost temelji na tem, da bodo ZDA priskočile na pomoč vsaki napadeni članici. Če je jasno, da ZDA tega ne bodo storile (dovolj je le en Trumpov tvit), da Natovo odvrčanje ne obstaja več, potem je z Natom dejansko konec, četudi ta še vedno formalno obstaja in so ZDA formalno še vedno njegova članica. Ruski predsednik Putin bo nedvomno izkoristil vsako tovrstno Trumpovo potezo, da s svoje strani testira Natovo trdnost. Navedenega se bojijo predvsem baltske države. Kaj lahko se torej o usodi Nata in s tem o evropski stabilnosti, varnosti in miru odloča na ameriških novembrskih predsedniških volitvah.

Zaključek

Velja si ponovno priklicati v spomin že omenjeni nastop ameriškega obrambnega ministra Gatesa v Bruslju leta 2011 in Trumpovo predsedovanje ZDA šest let kasneje. V svojem nagovoru je Gates napovedal, da se temni oblaki z zahoda (in ne iz vzhoda) kaj lahko kmalu zgrnejo na Zavezništvo, če evropske države članice ne bodo prevzele večje odgovornosti, se pravi večjega finančnega oziroma vojaškega bremena. Večino stroškov oziroma zmogljivosti Natovih operacij v Afganistanu in Libiji so namreč prispevale ZDA. Tudi prisotnost ameriških sil v Evropi ni poceni. Ob tem je opozoril, da bo skladno s tem ameriško javnost vse težje prepričevati, da še podpira čezatlantsko zavezništvo. Omenil je tudi prihod ameriških voditeljev, ki niso več toliko navezani na Evropo in ki vidijo ameriške vitalne interese predvsem v Aziji in Pacifiku in v tekmi s Kitajsko. Kar je Trump nekaj let kasneje več kot potrdil.

Na Gatesovo svarilo se evropske članice Nata sprva niso kaj dosti menile in so še naprej vneto unovčevale mirovne delnice po koncu hladne vojne. Se pravi ob čl. 5 Washingtonske pogodbe in zagotovljenemu ameriškem jedrskemu dežniku so finančna sredstva namesto za obrambo raje v večji meri namenjale za šolstvo, zdravstvo itd. Pripombo, da imajo tudi ZDA tovrstne potrebe, pa

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

preslišale. Nato je bil za njih nekaj danega, koristnega, nekaj h čemur ni treba kaj dosti prispevati. Zdramila jih je prva ruska agresija na Ukrajino, nato prihod Trumpa v Belo hišo ter še najbolj

frontalni napad Rusije na Ukrajino leta 2022 ter stalne vojaške grožnje, tudi z jedrskim orožjem s strani predsednika Putina. Začele so povečevati vlaganja v obrambne zmogljivosti in krepiti obrambno sodelovanje v okviru EU v smislu krepitve evropskega stebra Nata, ki za enkrat predstavlja kolektivno evropsko obrambo. Če tudi na novembrskih predsedniških volitvah ne zmaga Trump, morajo evropske članice nadaljevati z evropeizacijo Nata in v njem prevzemati vse večjo odgovornost za svojo, evropsko varnost. V vse bolj kaotičnem svetu tekme velikih sil, ki daje slutiti celo bližanje širšega spopada, morajo hočeš nočeš žal nadaljevati z večjim vlaganjem v obrambo (hard power) in z medsebojno (tako v okviru Nata kot EU) koordinirano izgradnjo in nabavo ustreznih zmogljivosti. Njihovi voditelji pa se morajo potruditi in, čeprav to najbrž ne bo nujno prispevalo k njihovi popularnosti, to ustrezno, podobno kot nadaljnjo pomoč Ukrajini, obrazložiti svojim državljanom. Evropske članice Nata morajo narediti vse, kar bi koristilo Natovem nadaljnjemu obstoju. V svojih 75 letih se je predvsem v svoji osnovni nalogi izkazal za najuspešnejše zavezništvo v zgodovini. Bil je sidro stabilnosti, varnosti in miru na evropskem kontinentu. Ob prizadevanjih, da se ohrani čezatlantsko vojaško-politično zavezništvo pa se morajo evropske članice oziroma članice EU istočasno pripravljati na čas, ko se bodo morale za ohranitev svoje svobode, svoje varnosti in svojega načina življenja v celoti opreti le nase.

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE

EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, t. +386 (0)1 5805 327, e-mail: info@euroatlantic.org, www.euroatlantic.org

Literatura

Cerar, Božo, Veliki slovenski diplomatski pojmovnik, Gracer, Celje, 2024.

Gonzales Laya Arancha, Grand Camille, Pisarska Katarzyna, Tocci Natalie, Wolff Guntram, Trump - Proofing Europe, Foreign Affairs, New York, February 2, 2024.

Lindsay James M., Campaign Roundup: Is NATO on the Ballot in 2024, The Water's Edge, Council on Foreign Relations, New York, January 26, 2024.

Masters Jonathan, What is NATO, Council on Foreign Relations, New York, January, 25, 2024.

EVRO-ATLANTSKI SVET SLOVENIJE
EURO-ATLANTIC COUNCIL OF SLOVENIA

Si želite izvedeti več o dejavnostih Evro-atlantskega sveta Slovenije? Vas zanima področje mednarodne varnosti? Pridružite se nam.

Za več informacij obiščite našo spletno stran www.euroatlantic.org ali pošljite sporočilo na info@euroatlantic.org.